

Szerbiai és boszniai uralkodók oklevelei velencei gyűjteményekben

Н. Порчић–Н. Исаиловић: Документи владара средњовековне Србије и Босне у венецијанским збиркама. Архив Србије, Београд, 2019. 537 oldal

Ismeretes, hogy a Balkánhoz az elmúlt idők eseményei nem voltak különösebben kegyesek. A múlt viharainak tombolása például megfosztotta a balkáni népek történetkutatóit a középkori államok szinte teljes oklevéltermésétől. Hasonló a helyzet a középkori Szerbia és Bosznia múltját illetően is (a szerbiai múltat érintő okiratok számát hatszázra, míg a boszniait valamivel több mint négy százra becsülik). Ezért a megmaradt töredékes diplomatikai forrásanyag zöme a középkori (és mai) szerb és boszniai államhatáron kívül maradt fenn, és jelen pillanatban is ott tárolják azokat. Szám szerint a legtöbb oklevél és más diplomatikai forrásanyag Dubrovnikban (Raguza), a Hilandár kolostor levéltárában és könyvtárában, a Magyar Nemzeti Levéltárban és Velence különböző intézményeiben (Velencei Állami Levéltár, a Marciana Nemzeti Könyvtár és a Correr Múzeum Könyvtára) vészelte át az idők megpróbáltatásait. Míg a Raguzai Levéltár anyaga több történész kutatásának köszönhetően nagyobb részt részletekbe menően ismert a tudományos nyilvánosság előtt (és számos okmánytár elérhetővé tette ezeket a forrásokat), addig a velencei levéltárak és könyvtárak anyagának feltérképezésére a délszláv térségre vonatkozóan még nem került sor. Természetesen itt is támaszkodhatunk néhány forráskiadásra Sime Ljubić, Janko Šafarik vagy Vikentije Makušev erőfeszítései nyomán, hogy csak a legjelentősebbekre térjünk ki. Ennek ellenére ezek az okmánytárak nem teljesen felelnek meg a kutatók jelenlegi elvárásainak, mivel megjelenésük óta sok év telt már el. Ezért a szerb középkorászok körében is felmerült az igény eme források egy

csoportjának magas színvonalú és modern kiadási elvek alapján szerkesztett forráskiadásban való megjelentetésére, valamint (először megtörténő) egybegyűjtésére. Erre a feladatra a szerb középkor két jelentős kutatója vállalkozott a közelmúltban a *Szerb középkori országok (13–15. század): politikai, gazdasági, társadalmi és jogi folyamatok (Srpske srednjovekovne zemlje [13–15. vek]: politički, privredni, društveni i pravni procesi)* című projekt keretei között, a szerbiai Kultúra- és Tájékoztatásügyi Minisztérium (Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije) jóvoltából. Egyikük, dr. Nebojša Porčić a belgrádi Bölcsészettudományi Kar Történeti Tanszékének, a másikuk, dr. Neven Isailović pedig a Szerb Tudományos Akadémia Történeti Intézetének munkatársa.

Ahogy a kötet címe (*Szerbiai és boszniai uralkodók oklevelei velencei gyűjteményekben*) is sugallja, az érdeklődés központjában a szerbiai és boszniai uralkodók által velencei címzettek számára kibocsátott oklevelek és más okiratok állnak. Pontosabban olyan oklevél-kiállítók termése, akik uralkodókként tevékenykedtek a szerb középkori államiság keretein belül vagy annak hagyományait ápolva idegen földön. Ezért a szerzők számára egyformán jelentősek a szerb királyok, boszniai bánok, de a tituláris magyarországi szerb despoták oklevelei is. Annak ellenére, hogy a középpontban az uralkodók (és azoknak tekintett személyek) állnak, figyelmet kaptak a nem uralkodók ritkán fennmaradt iratai is, mivel ezek ugyan nem használhatók mélyebb következtetések levonására (legalábbis a diplomatikai gyakorlatot illetően nem), de kis számuk és jelentős információtartalmuk indokoltá tette felvételüket az okmánytárba. Ezek között az Ulászló szerb királyfi és Morosini Konstanca közötti házassági szerződés (1293), Du-

sán István kincstartójának egy levele Velence előjáróinak (1345), a Paštrović nemesek és Velence közti szerződés (1423), a Zé-taiak hasonló szerződése (1455), illetve Pribislav Vukotić végrendelete (1475) kapott helyet. Ezzel szemben az adriai tengermel-leki városok iratanyaga nem került bele a kötetbe, mivel ezt az oklevélananyagot indokolt külön kiadni és tárgyalni, figyelembe véve azok számos speciális jellemzőjét. Ennek ellenére elmondható, hogy a kötet igyekezett a teljességre törekedni, felölelve a 13. század eleje és a 16. század kezdete közötti hosszú időszakot. Ugyan a dokumentumok számát tekintve a velencei korpusz nem nagy, viszont értéke annál jelentősebb, mivel a szerb és boszniai latin nyelvű okleveles anyag jó részét magában foglalja, nem ritkán eredeti alakban.

Mivel a szerzők tapasztalt kutatók a diplomatika területén, igyekeztek a figyelem középpontjában álló okleveleket azok idejének keretein belül vizsgálni. Ezért a kiadott dokumentumokat a történeti háttér megrajzolására vezeti be, amelyben az olvasó képet kaphat a Nemanjić állam, Bosznia, a tartományurak, a szerb despota-állam történetéről, működéséről és ezen felül az emigrációban élő jelesebb szerb és boszniai származású személyek tevékenységéről (gondolunk itt a Dél-Magyarországon birtokos Brankovićokra, Balsa Péter szentszávai hercegre és a Crnojevićokra). Ahhoz, hogy a kötet használhatóvá váljon a külföldi kutatók számára, a mű végén angol nyelven is megtalálható a kontextualizációt célzó fejezet.

A kiadott oklevelek két nagyobb egységre tagolódnak: uralkodói és nem uralkodói oklevelekre. Az anyagot kronológiai sorba rendezve a szerzők bemutatják minden egyes dokumentum külső és tartalmi jellemzőit, sorszámozva őket. Minden oklevél előtt található egy tartalmi kivonat, őrzési helyének megnevezése, korábbi kiadásainak időrendbe szedett megnevezése és az irodalom, amelyben figyelmet kapott az adott okirat.

Ezeket az alapvető adatokat követi a dokumentum eredeti szövege, majd a fordítása modern szerb nyelvre. A kötet végén sorszámozva egy okirat-katalógusban megtalálhatók az iratok angol nyelvű tartami kivonatai. Ezzel az eljárással a szerbül nem beszélő és a nyelvet nem ismerő kutatók számára is nehézség nélkül használhatók az okmánytárba felvett forrásszövegek. Az eredeti irat szövegét és annak fordítását további megjegyzések követik arról, hogy az okiratot a kiállító hogyan nevezi meg, van-e benne más okiratokra való utalás, s a sort a dokumentumban található fontosabb adatokról szóló jegyzetek zárják. Az okleveles anyag e kiadási módja áttekinthetőséget eredményez, emellett betekintést nyújt a szerb középkorkutatást elősegítő forráskiadványok és irodalom széles gyűjteményébe. Véleményünk szerint a magyar középkor kutatói számára is érdekes lehet a gyűjtemény valamennyi oklevele. Elsősorban kiemelhetjük az 1480-as vrhbosznai portyáról szóló jelentést annak vezetői tollából (40. oklevél) vagy a Magyarországon élő szentszávai herceg és despoták tevékenységéről adatokat közlő szövegeket (42. és 43. oklevél).

Ügyelve a modern oklevélkiadás követelményeire, a szerzők a kötet végén táblákat helyeztek el a feldolgozott oklevelek olvasható és minőségi fényképeivel, ami nagy mértékben emeli a könyv szakmai értékét, mivel a megjelent forrásanyag eredeti alakban a kutatók jelentős része számára nehezen hozzáférhető.

A *Szerbiai és boszniai uralkodók oklevelei velencei gyűjteményekben* című oklevéltár a balkáni térség múltjával és a Velencei Köztársasággal való összeköttetéseivel foglalkozó számos kutató számára megbízható segítséget jelenthet, s csak szívből ajánlhatjuk számukra.

OBRADOVIC NENAD